

In plaats van kleine huisjes was het een deftig stukje van het dorp geworden met vlak naast elkaar het burgemeestershuis Terre Neuve, de villa Vredenhof en het grote herenhuis Zorgvliet met een lap van een tuin daarachter. Huize Zorgvliet is in dit opstel onderbelicht gebleven, maar daar hopen we in een volgend artikel meer over te kunnen vertellen.

Bronnen:
Rijksarchief Gelderland, familiearchief Van Dam van Brakel.
Rijksarchief Utrecht, familiearchief Van Boetzelaer.
Gemeentearchief De Bilt, kadastrale registers en bevolkingsregisters.
Historische Kring d'Oude School, documentatie, bronnen 1825-1879.

Natte voeten, ook in De Bilt, 1747

E.M. Haan-Beerends

Denkend aan watersnood springt bij de meeste oudere Nederlanders het rampzalige jaar 1953 in gedachten. Toen werd Nederland door een watersnoodramp getroffen waarbij ca. 1800 slachtoffers te betreuren waren. De jongeren zowel als de ouderen zullen zich de beelden herinneren van de wateroverlast die ons land trof in december 1993. Weinig Biltenaren echter zullen zich zowel in 1953 als in 1993 om eigen huis en haard bezorgd gemaakt hebben. Dat ook De Bilt door hoge waterstanden bedreigd zou kunnen worden is iets wat heden ten dage onwaarschijnlijk lijkt. In vroeger tijden echter werd het zuidwestelijk deel van onze gemeente meermalen door overstromingen getroffen. Zoals de meeste Biltenaren wel weten heeft De Bilt zijn ontstaan te danken aan het stichten van het klooster Oostbroek.

De naam Oostbroek geeft al aan dat de grond ten oosten van de stad Utrecht uit broekland bestond en dus moerassig was. De Kromme Rijn was in de vroege middeleeuwen een brede, onbedijkte rivier, die veelvuldig buiten haar oevers trad. De rivier was ooit een onderdeel van een belangrijke scheepvaartroute van en naar Utrecht. De Kromme Rijn begon echter meer en meer te verzanden en rond het jaar 1000 was de Lek de hoofdstroom geworden. Het scheepvaartverkeer op de Kromme Rijn zal door de verzanding langzaam maar zeker minder zijn geworden.

Omstreeks het jaar 1122 had bisschop Godebald het plan opgevat de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede af te dammen. Zijn beweegreden was, door de afdamming de wateroverlast te beheersen en ontginning van het Kromme-Rijngebied mogelijk te maken, iets wat

daadwerkelijk geschiedde. Wel had de bisschop, alvorens tot deze afdamming over te kunnen gaan, toezeggingen moeten doen om een nieuwe scheepvaartverbinding met Utrecht te laten graven. Al was de Kromme Rijn in die dagen dan niet meer optimaal bevaarbaar, de handelsbelangen van de Utrechtse burgers dienden toch serieus genomen te worden. Enkele jaren na de afdamming werd de Vaartse Rijn gegraven die Utrecht via de Hollandse IJssel met de Lek verbond, een feit wat aan de ontwikkeling van Utrecht zeker ook heeft bijgedragen.

Dat er na 1122 in het Kromme-Rijngebied geen overstromingen meer voorkwamen is wat al te rooskleurig gedacht. In een akte dd. 28 maart 1240 gaf de abt van Oostbroek grond in erfpacht aan Philips van Rijnningen. Men vond het blijkbaar toen toch nog nodig de volgende zinsnede in de akte op te nemen:

Het vee van de andere hoven aan deze kant van de Lek van beide conventen van Oestbroeck, behalve de geiten, zal in de weide worden toegelaten, als het wegens overstroming of andere onverwachte oorzaken gebrek aan voer heeft

Rond het jaar 1230 was er nog een grote overstroming geweest in het Utrechtse Rijn-Lekgebied. In 1496 en 1624 waren er dijkdoorbraken bij Tull en 't Waal en in 1523, 1638 en 1747 vielen er gaten in de dijk in de buurt van Wijk bij Duurstede. Deze laatste doorbraak veroorzaakte ook in De Bilt en Utrecht grote problemen. Artikelen uit De Utrechtsche Courant uit die dagen doen ons er kond van. Op 22 februari 1747 staat in die krant te lezen, dat het water in de rivier de Lek die morgen tot 35 duimen boven het klokkenslag gestegen was.

Op 27 februari had het water al een hoogte van 53 duimen boven klokkenslag bereikt. Was het waterpeil waarop men de klok ging luiden kennelijk al een kritieke hoogte, nog bedreigender was het natuurlijk, wanneer het water zoveel hoger stond.

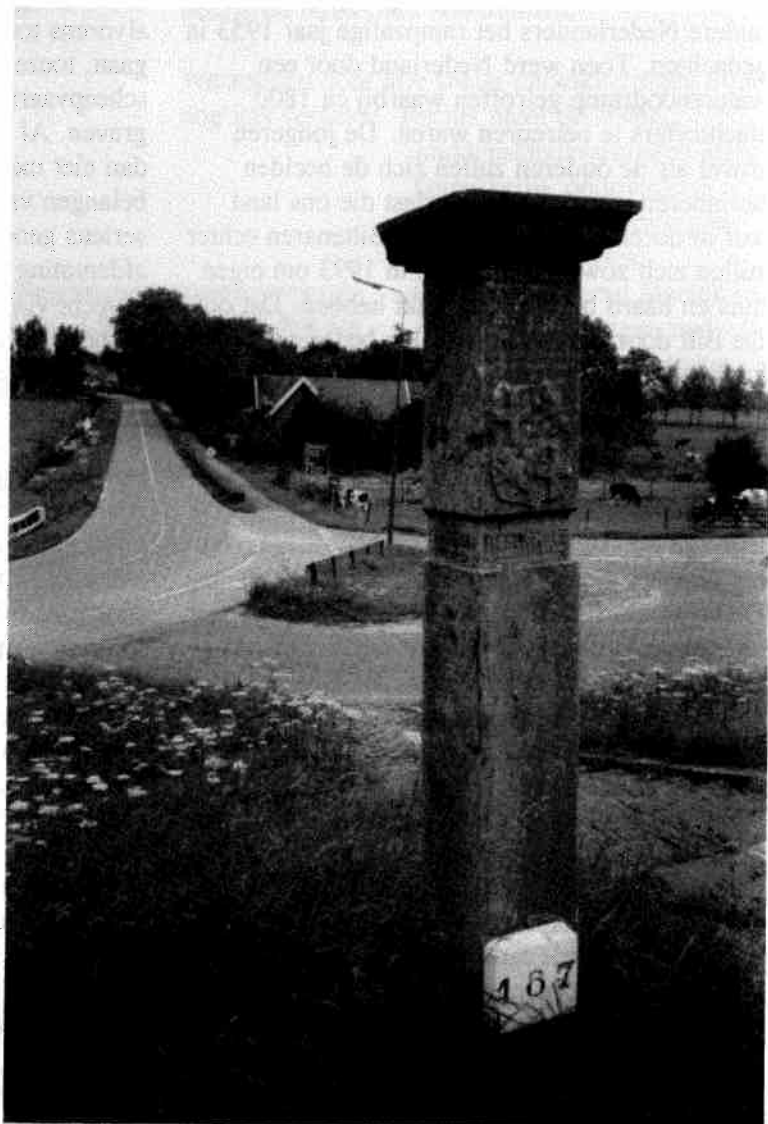
Vier gecommitteerden uit het Collegie van Dijkgraef en Hoogheemraden van den Leckendijck Benedendams waren die dag al ter inspectie naar de Lekdijk getrokken. De situatie werd steeds dreigender. In de vroege morgen van 28 februari werd de gevreesde rampspoed werkelijkheid. Er werd tussen Wijk bij Duurstede en Honswijk een gat in de dijk geslagen van acht tot tien roeden breed en een manslengte diep.

De vroedschap van Utrecht had de inwoners, wonende langs de Oude en de Nieuwegracht al door de nachtwachten aan laten zeggen, dat zij hun kelders dienden te ontruimen. Bovendien werd besloten de sluizen buiten de Weerdpoot open te zetten, om het water dat door de doorbraak in de stad mocht komen *shot en loop te geven*. Volgens de "eigenhandig gemaakte aantekeningen" van Mr. Dirk Woertman, lid van de Utrechtse Vroedschap, was het een geluk, dat de dag voor de doorbraak de wind was gekeerd en *uyt den Oosten had beginnen te waeijen, waer door de zee leeg raakte, en de Muydersluys vervolgens open, sulx dat het water 't geen in de stad quam, in de eerste vier dagen alsoo schielijk wederom ofte kelders uytliiep en geen ongemack aen de werven ofte kelders toebragt*.

Het leek in eerste instantie dus mee te vallen. Maar helaas was dat wat te optimistisch ingeschat. Op 3 maart begon volgens Woertman het water *'s middags sterk te wassen en den Crommen Rhijn met soo veel geweld te loosien, dat het water dien nagt en daags daer aen, den 4e, alsmede den 5e, in verscheyde kelders liep, bij sommige tot twee a drie voet hoog*.

Op 6 maart kon men in De Utrechtsche Courant lezen, dat aan de oostzijde van de stad de meeste landerijen tot aan de Biltse Steenstraat onder water stonden en dat het water met veel kracht in de richting van Blauwkapel, Westbroek en Maarseveen stroomde. Vele mensen zochten met hun vee en kostbare bezittingen hoger gelegen plaatsen op.

Woertman vermeldde, dat ook in de stadsgrachten het water weer enige duimen gerezen was. Niet alleen het water kwam de stad Utrecht binnen, maar volgens Woertman kwamen ook de hazen, mollen, ratten en muizen de mensen overal tegemoet, hetgeen die hazen, mollen, ratten en muizen toch veelal met de dood moesten bekopen, daar ze in groten getale werden doodgeslagen.

Dijkpaal 187 op de Lekdijk bij De Heul, vlak bij de plek waar de dijkdoorbraak plaatsvond.

Blijkens een artikel uit de krant van 8 maart stond de Biltse Straatweg niet alleen onder water, maar had *de sterke persing en drift van het water op verscheide plaetzen, de steenen uit dien weg doen springen en daer door vele kuilen en gaten in dezelve veroorzaekt, invoegen ze zelfs nu niet dan met gevaer te paerd of met reituiigen te passeeren is.*

Niet alleen de Biltse Straatweg was door het geweld van het water op sommige plekken ernstig beschadigd, maar ook de door het water van de Biltse Grift aangedreven vingerhoedmolen had door de enorme wateroverlast veel te lijden gehad. Deels was dit te wijten aan het verkeerd gebruik van de sluizen. Men had in het begin de sluizen gesloten gehouden, waardoor het water werd gestuit, overstroomde en met kracht aan twee zijden de muren van het bij de sluis gelegen woonhuis deed instorten. Door het openen van de sluizen werd de vingerhoedmolen voor verder instortingsgevaar behoed.

Gelukkig begon het water langzaam maar zeker te zakken. Op zondag 12 maart liep het water nog maar op enkele plaatsen over de Biltse Steenstraat. De hoge akkers rondom werden weer zichtbaar en ook in de stad was het waterpeil dermate gezakt, dat de kelders veelal weer droog vielen.

De Utrechtsche Courant hield de lezers nauwkeurig op de hoogte, maar helaas waren ook toen niet alle journalisten zo stipt in hun berichtgeving. Dat de sensatiepers niet een fenomeen is dat zich in onze dagen heeft ontwikkeld, blijkt uit de volgende aantekening van Woertman:

Men las met verwondering in de Hollandse couranten, bijzonderlijk in de Haagse, een beschrijving van de jammerlijke staat waerin de stad van Utrecht, door het water omringt, sigh bevond, doch met soo veel onwaerheden opgevult, dat het sigselve schaamde.

Ook De Utrechtsche Courant maakte zich flink kwaad over de geuite onwaerheden en overdrijvingen in de Hollandse kranten. Men wijdde er in de krant van 17 maart een lang artikel aan, waaruit onderstaande zinsneden een idee geven van hun verontwaardiging:

(...) dat wij zijne nadere rabbelingen examineeren en beantwoorden zullen, als hij bewezen zal hebben, dat door de laetste inundatie "de hoogste landerijen om de stad hebben ondergelegen; dat in Abstede verscheide huizen tot aen den daken onder water hebben

gestaen; dat niet alleen naulijks een steen in de Biltse Straetweg overig gebleven is (Offschooner bijna gene van weggespoeld zijn), maer ook dat in dezelve gaten gespoelt waren, waarin de zwaerste stenen zo diep zonken, als of er geen grond meer was; (...)"

Zo erg was het gelukkig dus allemaal niet geweest. Volgens Woertman was ruim een kwart van de Biltse Straatweg dermate beschadigd, dat dat stuk weg opnieuw zou moeten worden bestraat. Uit zijn aantekeningen van dinsdag 14 maart blijkt ook, dat het land langs de Biltse Steenstraat zich van beide zijden weer begon te vertonen. Het drama liep gelukkig op zijn einde. De Utrechtsche Courant berichtte op 15 maart, dat het voorlopig herstel van de ringdijk bijna voltooid was. Men begon her en der de gevallen gaten in dijken en wegen te dichten en ook de diverse scheepvaartverbindingen kwamen langzaam maar zeker weer op gang, getuige onderstaand citaat van Woertman, geschreven op maandag 20 maart: *Aen het sandpad tusschen Jutphaas en Utrecht, waerover sedert vrijdag reeds de peerden voor de Vaartse en andere schuyten hadden gelopen, wierd nu sterk gewerkt omme hetselve voor rijtuygen mede bruykbaer te maken, 't geen daags daeraen volvoert was.*

Men kon gelukkig ook weer droogvoets van Utrecht naar De Bilt. Over de gaten waarin nog water stond, meestal gelegen tussen de bomen aan de kant van de Biltse Grift, had men de voorgaande dagen planken gelegd. Wel moest volgens Woertman *yder mensch een duydt betaalen aen diegene die deselve tot gemak van de passagiers aldaer gelegd hadden.* Het alom bekende spreekwoord "De een zijn dood is de ander zijn brood" bleek ook hier weer waarheid te bevatten, zij het dat er naar mijn weten gelukkig geen doden te betreuren waren.

Op 22 april van dat jaar volgde de aanbesteding door het Lekdijkscollege voor *het maken van een Nieuwe Dyck ter lengte van 61 en een half Dykroeden en ter breette van 26 voeten op deszelfs Kruyn.* Er werden manschappen ingezet van twee compagnieën van het regiment van generaal baron Van Ginkel. De dijk werd niet alleen hersteld, maar ook verhoogd en verzwaaard. Bovendien werd de loop van de rivier verbeterd.

Het werd dus weer veilig toeven in het Kromme-Rijngebied. En kreeg men, gaande van De Bilt naar Utrecht, toch weer eens natte voeten, dan waren andere weergoden aan het werk geweest!

Bronnen:

- div. artikelen uit *De Utrechtsche Courant* uit de periode 22 februari 1747 tot en met 10 april 1747;
- Mr. Dirk Woertman: "Notitie van 't voorgevallene bij den doorbraek van den Leckendijck Bovendams in de Wijckerweert bij Wijk op den 28 febr. 1747", gepubliceerd in *Bijdragen en Mededeelingen van Historisch Genootschap te Utrecht*, vijfde deel, pp 40-66; Utrecht 1882;

- Mr.P.H.Damsté: *Uit het verleden van De Bilt*. Uitgegeven in 1960;
- art. van J.A.C.Mathijssen, getiteld "Utrecht, voorjaar 1747", verschenen in maandblad *Oud Utrecht*, jaargang 1979, pp 72-73;
- C.Dekker: De Dam bij Wijk. Art. o.a. opgenomen in het *Tijdschrift Tussen Rijn en Lek*, 15e jaargang, nr. 3, november 1981
- Y.M. Donkersloot-de Vrij e.a.: *De Stichtse Rijnlanden: Geschiedenis van de zuidelijke Utrechtse waterschappen*. Utrecht 1993;
- Ad van Bommel: *De Kromme Rijn: waterstaat, onderhoud en gebruik vanaf 1600*. Houten 1996.

Bedrijven in De Bilt I

Firma Meijer & Greeven

Frans Nas

De "Stichting Beeldentuin Jits Bakker" heeft vergevorderde plannen voor een wandelpark, waarin beelden van de Biltse kunstenaar Jits Bakker geplaatst zullen worden. De Stichting Het Utrechts Landschap, eigenares van het natuurgebied Beerschoten, heeft toestemming gegeven dit park aan te leggen in de directe omgeving van het Bosgebouw Beerschoten. Onderzoek echter heeft aangetoond dat de grond rond het Bosgebouw zware metalen bevat. Deze zijn afkomstig van de N.V. Technische Metaalwarenfabriek v/h Meijer & Greeven, die daar tot 1976 gevestigd was. De realisatie van de beeldentuin is daardoor zeker met een jaar vertraagd.

Op de grote tegenvaller voor de Stichting Beeldentuin zullen we hier niet verder ingaan. Het ligt meer op de weg van de Historische Kring uit te zoeken welk bedrijf meer dan vijftig jaren in dat mooie bosgebied gevestigd was.

Een bericht uit 1926

M.H.

Hierdoor heb ik de eer U mede te delen, dat ik de zaak, door mij gedreven onder den naam "Firma Meijer & Greeven", omgezet heb in de:

**N. V. TECHNISCHE METAALWARENFABRIEK
v/h MEIJER & GREEVEN.**

De zaak wordt als van ouds voorgezet; de leiding blijft geheel in dezelfde handen. Evenals vroeger zullen de zaken met dezelfde nauwgezetheid behandeld worden.

U deze "N. V." zeer in Uwe geachte aandacht aanbevelend,

Hoogachtend,

J. W. STEENGRACHT VAN OOSTCAPELLE

Dit is een deel van de tekst van een bericht, in 1926 verspreid, ondertekend door de directeur J.W.Steengracht van Oostcapelle. Het opmerkelijke van dit rondschrijven is, dat het een van de weinige geschriften is, waarmee Jhr.Joan Willem Steengracht van Oostcapelle naar buiten treedt als directeur van deze onderneming.

De directeur

Joan Willem, in 1891 geboren op het landgoed Beerschoten, studeert van 1912 tot 1917 in Zürich, waarna hij als ingenieur terugkeert naar De Bilt.¹ Enkele jaren later ontmoet hij de Zeistenaren J.D.H.Meijer en J.Greeven. Naspeuringen in Zeister archieven leveren op dat Meijer stond ingeschreven als metaaldraaijer en Greeven als stempelmaker. Zij houden zich daar, volgens mondelinge overlevering, bezig met de fabricage van apparaatjes waarmee het geluid van de telefoon versterkt kan worden. Het bedrijfje heeft weinig toekomst en